

การสร้างสรรคผลิตรายณ์ที่หัตถกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ เพื่อบริการท่องเที่ยว อําเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

จิราพร มะโนวัง^{1*} ชญานิน วังตาล¹ และ อภิเดช นิคม²

¹สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาผลิตรายณ์ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อําเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

²สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อําเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

*ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: g.jiraporn1@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญา ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ และสร้างสรรคผลิตรายณ์ตามภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ เพื่อบริการท่องเที่ยวในอําเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยศึกษาจากผู้มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอในเทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อําเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จำนวน 20 คน ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวที และการออกแบบผลิตรายณ์และบรรจุภัณฑ์ ผลวิจัยด้านภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำงานหัตถกรรมประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนในยามว่าง ได้แก่ ตะกร้า ฝาชี ไหมหนึ่งข้าว เพื่อใช้สอยในครัวเรือน เครื่องจักสาน

ส่วนใหญ่มีลวดลายไม่ละเอียดและไม่มีความคิด ด้านผลิตรายณ์ผ้าทอพบว่า ผ้าทอที่มีชื่อเสียงในพื้นที่วัดพระธาตุผาเงา มีเรื่องราวความเป็นมา และความหมายของสีต่างๆ ผลิตรายณ์ผ้าทอมีทั้งผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋ายาม ผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่างในชุมชนร่วมกันสร้างสรรคแนวทางพัฒนาผลิตรายณ์ และวิเคราะห์ความต้องการของตลาด และนักท่องเที่ยวได้ดังนี้ ผลิตรายณ์ผ้าทอที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญและสืบทอดมายาวนาน จำหน่ายในราคาไม่รวมบรรจุภัณฑ์ฝืนละ 600 บาท จึงเพิ่มมูลค่าโดยพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่บอกเล่าเรื่องราวด้านความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม และลักษณะการเรียกชื่อสี ลาย ของผ้าทอ ทำให้ชุมชนมีบรรจุภัณฑ์ที่เพิ่มมูลค่า จำหน่ายในราคา 850 บาท เพื่อให้นักท่องเที่ยวซื้อเป็นของฝาก ของที่ระลึก และจัดหาผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ด้านการจัดการรายได้ การตลาด ส่งเสริมการใช้วัตถุดิบในชุมชน และแสวงหาแหล่งวัตถุดิบราคาถูกคุณภาพดี เพื่อเป็นผลิตรายณ์ที่สามารถรองรับการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น และต่อเนื่องทุกเดือน

คำสำคัญ: จังหวัดเชียงราย อําเภอเชียงแสน ผลิตรายณ์หัตถกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุ

The Production of Handicrafts from the Local Wisdom of the Elderly to Support Tourism in Chiang Saen District, Chiang Rai Province

Jiraporn Manowang^{1*}, Chayanin Wangtarn¹ and Apidech Nikom²

¹Home Economics Program, Faculty of Education, Local Product Development and Research Center, Chiang Rai Rajabhat University, Muang District, Chiang Rai Province, Thailand 57100

²School of Social Science, Chiang Rai Rajabhat University, Muang District, Chiang Rai Province, Thailand 57100

*Corresponding author's E-mail: g.jiraporn1@gmail.com

Abstract

The purposes of this research were to study local wisdom applied in the production of handmade products, basketry and handwoven items; and to collaborate with the local elderly group in the production process to serve the tourism of Chiang Saen district, Chiang Rai province. The data were obtained from 20 local experts in handmade products, basketry and hand-woven products from Wiang Sub-district Municipality and Wiang Chiang Saen sub-district, Chiang Saen district, Chiang Rai province. The research instruments were in-depth interview, forum, and product and package design. The results were as follows: regarding the local wisdom of handmade products, basketry and handwoven items, most elderly created handmade products for home appliances in their free time.

The original basketry was meant to serve everyday living and most handmade pieces were not delicate but simple in design, such as a basket, a cone-shaped cover and a steaming pot. As for the famous fabric in Phra That Pha Ngao Temple, there were stories behind the patterns, and the meaning of the colors. Most hand-woven products were used for sarong pieces, shawls and bags. The researchers collaborated with the locals in community to analyze and suggest ways to improve the products as well as broadening the markets to fit tourists' needs as follows. 1) The experts provided information about the revenue and marketing management and encouraged the community to use local materials and find low-cost quality materials to make good quality products for tourism purposes. 2) The traditional hand-woven fabric piece was originally priced 600 baht without packaging. It was suggested that this product could increase in value by improving the package, that is, adding historical details of the products, local tradition, culture and unique fabric patterns, and pricing it at 850 baht. The tourists were satisfied with the products and bought them back home as souvenirs while the elderly received more income every month.

Keywords: Chiang Rai province, Chiang Saen district, Handicraft products, Local wisdom, Elderly

บทนำ

ประเทศไทยมีรายได้หลักจากการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นฐานเศรษฐกิจหลัก รวมถึงเป็นแหล่งกระจายรายได้ และการจ้างงานเพื่อช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชนและสังคมไทย (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ตระหนักถึงผลจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และองค์การท่องเที่ยวโลกกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการท่องเที่ยวใน 3 แบบ คือ 1) การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based tourism) 2) การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) และ 3) การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special interest tourism)

ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นกลไกหลักในการรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 เพื่อเป็นแผนหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 เรื่องการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวทั้งระบบ เสริมสร้างพัฒนา และปรับปรุงมาตรฐานด้านการท่องเที่ยวและบริการให้ครอบคลุมทุกรูปแบบ รวมถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเพื่อก้าวสู่การเป็นผู้นำคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และบริการระดับสากล (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายเป็นอำเภอเล็กๆ ริมน้ำโขง เป็นเมืองเก่าแก่ในภาคเหนือ เดิมชื่อ “เวียงหิรัญนครเงินยาง” มีซากกำแพงเมืองโบราณ 2 ชั้น และโบราณสถานหลายแห่งปรากฏอยู่ทั้งในและนอกตัวเมือง มีเรือบริการนักท่องเที่ยวเพื่อชมทัศนียภาพสองฝั่งแม่น้ำโขง และมีท่าเทียบเรือสำหรับขนถ่ายสินค้าและนักท่องเที่ยวเพื่อรองรับโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจของรัฐบาล ดังนั้นในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงราย มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวมากมาย โดยเฉพาะช่วงฤดูหนาว ช่วงวันหยุด และช่วงเทศกาลต่างๆ (เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, 2560)

ผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมของผู้สูงอายุในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นงานศิลปหัตถกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่สัมพันธ์กับสิ่งของเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมต่างๆ

ดังนั้นงานหัตถกรรมจึงสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในแต่ละยุคสมัย เป็นสิ่งบอกเล่าประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในกลุ่มชนต่างๆ งานด้านหัตถกรรมในพื้นที่อำเภอเชียงแสนเป็นการถักเส้นด้ายพื้นเมืองให้มีลวดลายสวยงาม ผลิตเป็นชุดผ้าพื้นเมืองสำเร็จรูป หมวก กระเป๋าสะพาย ดังนั้นผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสนที่มีลวดลายสวยงามจึงเป็นงานหัตถกรรมที่ควรอนุรักษ์สืบทอดต่อไป (เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, 2560) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญจึงทำการศึกษานโยบายผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ร่วมกับผู้สูงอายุ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงแสน

วิธีดำเนินการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยในภาพที่ 1 ประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลบริบทอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งศึกษานโยบายด้านหัตถกรรมของผู้สูงอายุและร่วมกันคัดสรรผลิตภัณฑ์วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของตลาดคัดเลือกและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและผู้สูงอายุ

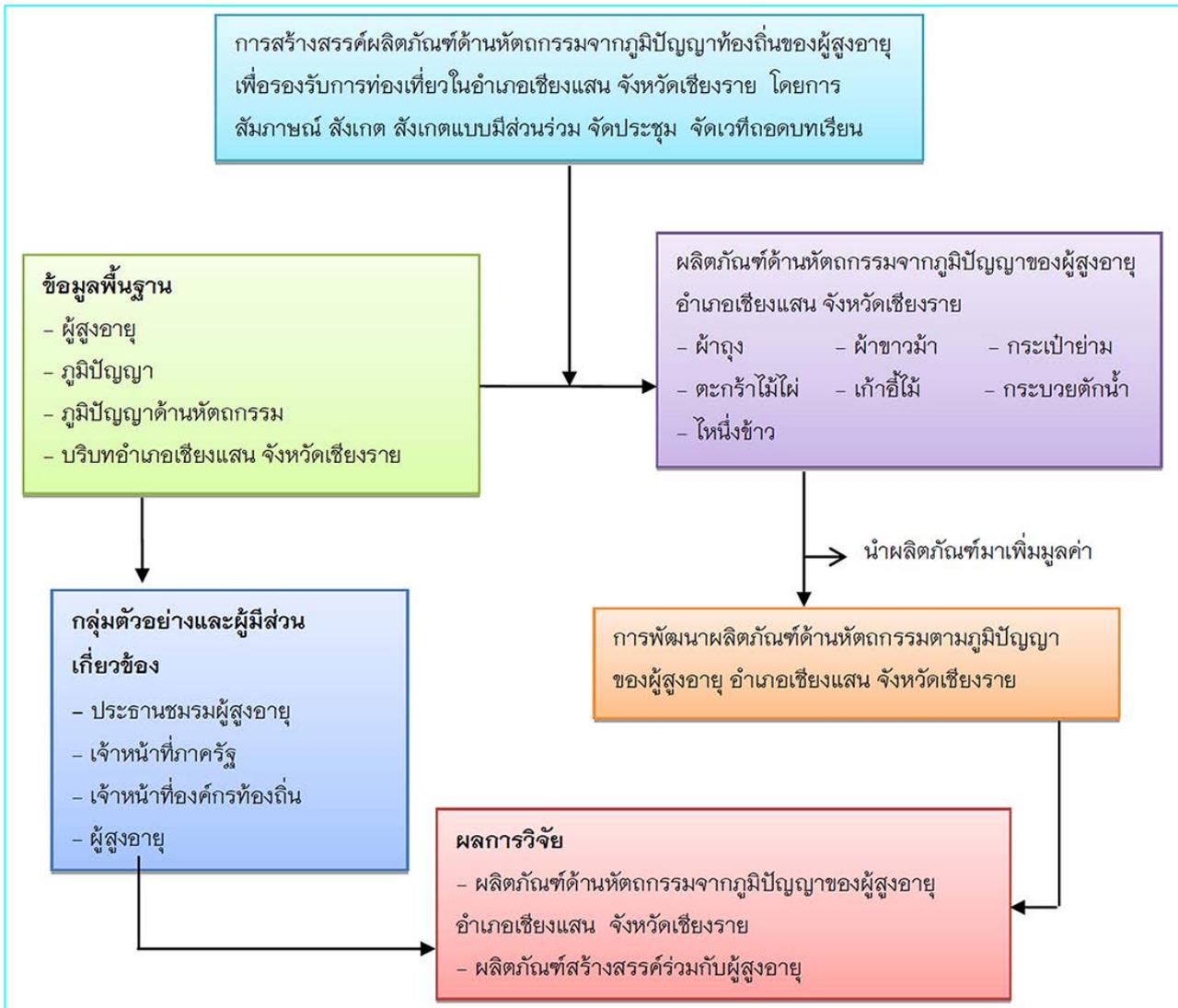
ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ เทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาเครื่องจักสานและสิ่งทอ โดยการจัดเก็บข้อมูลเน้นการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ชวนสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ ให้อิสระแก่กลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูลตามประเด็นคำถามที่กำหนด พร้อมทั้งจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานและสิ่งทอเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ในเทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และมีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ จำนวน 130 คน กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ทำให้มีกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 20 คน

2) เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) อาชีพหลัก และ 5) งานอื่นๆ นอกเหนือจากอาชีพหลัก ความสามารถพิเศษ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

และข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ และการจัดเวทีโดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ พัฒนาชุมชน องค์กรท้องถิ่น และผู้สูงอายุ

3) กระบวนการดำเนินการวิจัย

3.1) จัดทำหนังสือขออนุญาต ไปยังประธานผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ เทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และขออนุญาตเก็บข้อมูล

3.2) จัดเวทีชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบ และขอความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน ดังภาพที่ 2

3.3) ดำเนินการเก็บข้อมูล ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้ได้ชื่อ และที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน เข้าพบกลุ่มเป้าหมายในเทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ และขั้นตอนเทคนิคการผลิต เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน 2560 – 31 มกราคม 2561 เป็นเวลา 3 เดือน ดังภาพที่ 3

3.4) สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างรายบุคคล ณ ที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคน ดังภาพที่ 4

3.5) จัดเวทียืนยันความถูกต้องและความครอบคลุมของข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมาของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ ข้อมูลทั่วไปของผลิตภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือการจักสานและสิ่งทอ การผลิต/ขั้นตอนการผลิต

ภาพที่ 2 เวทีชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการวิจัยแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ภาพที่ 3 สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบริบทชุมชน

และการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน โดยเชิญกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 20 คน ร่วมยืนยันความถูกต้องของข้อมูลและมีผู้ช่วยวิจัย จับประเด็นเขียนเป็นแผนผังความคิด (Mind mapping) เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่ถูกต้อง

3.6) จัดประชุมกลุ่มหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ ในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้ง คัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่จะพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

3.7) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

การศึกษาภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่าผู้สูงอายุ

ส่วนใหญ่ทำงานจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนในยามว่าง เป็นของใช้ใน การดำรงชีวิต ลวดลายไม่ละเอียดและไม่มีความประณีตมากนัก เครื่องจักสานเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน ได้แก่ ตะกร้า ฝาชี กระบุง สำหรับใส่ข้าวเปลือก ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่เป็นศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านแต่โบราณ ต่อมาเครื่องจักสานมีบทบาทในด้านการพาณิชย์ มากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ต้องการ จน กระทั่งเปลี่ยนเป็นระบบการซื้อขาย ในยุคปัจจุบันเครื่องจักสานมี การพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบมากขึ้น มีความประณีต สวยงาม มี ลวดลายที่ละเอียด รวมทั้งประโยชน์การใช้สอยก็เปลี่ยนไป เช่น ใน อดีตกระบุงเอาไว้ใส่ข้าวสาร แต่ปัจจุบันได้พัฒนาให้มีขนาดเล็กลง เพื่อนำมาใช้ใส่เครื่องใช้ในครัวหรือของใช้ส่วนตัว และเครื่องจักสานอีก มากมายที่มีการพัฒนาขนาดและรูปแบบ และเปลี่ยนวัตถุประสงค์ การใช้งาน หัตถกรรมด้านสิ่งทอโดยเฉพาะผ้าทอเชิงแสง ซึ่งเป็น

ผ้าทอที่มีชื่อเสียงของอำเภอเชียงแสน ในพื้นที่วัดพระธาตุดาเวงมี : ความหมายของสีต่างๆ ที่นำมาทอเป็นผืนผ้า ผลิตภัณฑ์ผ้าทอมีทั้ง
ศูนย์หัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้าน และผ้าทอบอกเล่าความเป็นมา และ : ผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าขาวม้า และกระเป๋าย่าม ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 4 การลงพื้นที่และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ เช่น ผ้าถุงลายขอพันเส้า ผ้าถุงลายเสือย่อย ผ้าขาวม้า และกระเป๋าย่าม

1) ภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอในท้องถิ่น การดำรงชีวิตในอดีตของผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีวิถีชีวิตแบบล้านนาและอีสาน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องและนับถือจากชาวบ้าน การประกอบอาชีพดั้งเดิม คือ การทำนาทำไร่ ทำสวน และการทำเครื่องจักสานและสิ่งทอเป็นอาชีพเสริมสมาชิกในครัวเรือนได้รับการถ่ายทอดฝีมือการทำเครื่องจักสานและสิ่งทอจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ก่อให้เกิดรายได้ให้กับลูกหลานผู้สืบทอดศิลปะหัตถกรรมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ ดังนี้

“...กำนบักผ้าช่อยเกยกทำมาตั้งแต่สมัยเป็นอีหล้าน้อย ดีบ่ได้เฮียนฮู้หนังสือ จึงลองผิตลองถูกจนมีความถนัด นำมาต่อยอดที่เอ่เกิดเป็นอาชีพของตัวเอง เปื่อหาเลี้ยงชีพหื้อกับครอบครัวจนเฮ็ดลูมื่อนี้...” แปลความหมายได้ว่า “...การปักผ้าดิฉันทำมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็กที่ไม่ได้เรียนรู้หนังสือ จึงลองผิตลองถูกจนมีความเชี่ยวชาญ นำมาต่อยอดให้เป็นอาชีพของตนเองเพื่อหาเลี้ยงชีพให้กับครอบครัวจนถึง

ทุกวันนี้...” ดังภาพที่ 6 (นางแยง อินใจ, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2560)

“...ในท้องถิ่นมีก้อไม้เป็นจำนวนมาก และกระบวนกำนจักตอกจะเป็นเอกลักษณ์ของจาวภาคเหนือล้านนาของเฮา แต่มื่ออย่างหนึ่งตอกดีจักมาใจตั้งวันมันมีประโยชน์ต่อกำนใจงานจักนั๊ก...” แปลความหมายได้ว่า “...ในพื้นที่มีก้อไม้เป็นจำนวนมาก และกระบวนกำนจักตอกจะเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคเหนือล้านนาของเรา และตอกที่นำมาจักทุกวันมีประโยชน์ต่อการใช้งานมาก...” ดังภาพที่ 7 (นางแดง พูลสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2560)

“...ทวายนใหญ่คนในหมู่บ้านจะนำดินอ่อนๆ มาประกอบอาหาร ส่วนทวายนดีแก่ๆ ก้อทึงหื้อมันตายแห้งไปตำมธรรมชาติ ผมก็เลยเห็นความสำคัญวัตถุในท้องถิ่นที่มีอยู่ป่าหื้อมันสูญเสียไป ก้อเลยนำมาใจหื้อเกิดประโยชน์ โดยกำนนำมาผ่าเป็นเส้นยาวๆ ตากหื้อแห้งแล้วนำมาตกแต่งเส้นด้วยเครื่องมือดีผมใจกำก้อป่าเก่า คือเอาแผ่นสแตนเลสมาเจาะรูเล็กๆ แล้วเอาเส้นทวายนสอดฮูเพื่อจะได้เส้นดีเรียบและสวยงาม นำมาสานเป็นลายเพื่อตกแต่งปลอกมิดหื้อมีกำมื่อราคาดีสูงขึ้น ส่วนกำฮื่อไม้ก็ไปเซาะหาซื้อเศษไม้ราคาแบ่งดีเป็ลจะเอาขว้าง ตำมโรงงานนำมาแบ่งเป็นกำฮื่อ...” แปลความหมาย

ภาพที่ 6 นางแยง อินใจ ผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ 7 ตะกร้าสี่เหลี่ยม ตะกร้ากลม และไหหนึ่งข้าว

ได้ว่า “...ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านจะนำหวายอ่อนๆ มาประกอบอาหาร ส่วนหวายที่มีอายุมากปล่อยให้แห้งตายไปตามธรรมชาติ ผมเลยเห็นความสำคัญของวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ไม่ให้อายุสูญหายไป จึงนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการนำมาผ่าเป็นเส้นยาวๆ ผึ่งแดดให้แห้ง แล้วนำมาตกแต่งเส้นด้วยเครื่องมือที่ผมใช้ความคิดดั้งเดิม คือ ใช้แผ่นสแตนเลสมาเจาะรูเล็กๆ นำเส้นหวายสอดรูแล้วรูจะจะได้เส้นที่เรียบสวยงาม นำมาสานเป็นลายเพื่อตกแต่งปลอกมิด ให้มีค่าราคาที่สูงขึ้น ส่วนเก้าอี้หาซื้อเศษไม้ราคาไม่แพง ที่เขาจะนำไปทิ้งจากโรงงานนำมาประดิษฐ์เป็นเก้าอี้...” ดังภาพที่ 8 (นายชูศักดิ์ ศิริวงศ์ษา, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2560)

“...ตุ้งไล่หนูหรือตุ้งจ่อมแห จะเอาไม้ตากแห้งขึ้นบ้านใหม่ ส่วนตุ้งข้าวเปลือกจะใช้ปูจวนหน้าพระธาตุ บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์...”

ต่างๆ ที่เคารพนับถือ โดยจะจัดเหรียญสดางค์เอาข้าวเปลือกมาขายๆ แวดวงโคมของสดางค์เหรียญ แล้วก้อเอาเจ็อกมามัดก้อว่าจะได้ตำปาดี้ ส่วนธงสีบชะตาใช้เสียบต้นหญ้าคา...” แปลความหมายได้ว่า “...ตุ้งไล่หนูหรือตุ้งจ่อมแหจะใช้ตากแห้งขึ้นบ้านใหม่ ส่วนตุ้งข้าวเปลือกจะใช้บูชาหน้าพระธาตุ บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่เคารพนับถือ โดยใช้เงินเหรียญเอาเมล็ดข้าวเปลือกเรียงๆ วงกลมของเหรียญแล้วใช้เชือกมามัดก้อว่าจะได้สายตาไมติ ส่วนธงสีบชะตาใช้วิธีการเสียบต้นหญ้าคา...” ดังภาพที่ 9 (นางคำปา จิตบุญตม, สัมภาษณ์ 14 ธันวาคม 2560)

1.1) กระบวนการผลิตเครื่องจักสาน

การจักสานไม้ไผ่ใช้เครื่องมือในการผลิตแบบชาวบ้านสมัยดั้งเดิม ซึ่งประกอบด้วยมีด เลื่อย เครื่องจักตอก ไม้มีการนำ

ภาพที่ 8 นายชูศักดิ์ ศิริวงศ์ษา ผู้ให้สัมภาษณ์ ปลอกมิด กระบวยตักน้ำใบเล็ก เก้าอี้ไม้

ภาพที่ 9 นางคำปา จิตบุญตม ผู้ให้สัมภาษณ์ ตุ้งข้าวเปลือก

เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต วิธีทำเครื่องจักสานเริ่มจากการตัดไม้ไผ่จากต้นที่มีอายุตามที่ต้องการ นำมาริดเอาตาออกแล้วผ่า ใช้มีดจักไม้ไผ่ให้บาง บางชิ้นงานนำไปชักเรียงเป็นเครื่องมือในการรูดเส้นตอก ดังภาพที่ 10 เพื่อให้เป็นเส้นตอกกลม ได้ขนาดตามที่ต้องการ ส่วนที่เป็นเส้นตอกจะใช้มีดจัก นำมาขูดให้เรียบแล้วนำไปขึ้นรูปตามรูปแบบงานจักสานแต่ละชนิด เช่น ตะกร้า โหน่งข้าว

1.2) กระบวนการทอผ้า

จากการสัมภาษณ์นางอำพร ธรรมวงศ์ อายุ 64 ปี ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นประธานกลุ่มผ้าทอพื้นเมืองเชียงแสน (วัดพระธาตุผาเงา) บ้านสบคำ พบว่า วิธีทอผ้ามีขั้นตอน ดังนี้

1.2.1) การกรอด้าย เป็นการนำด้ายมากรอลงหลอดด้าย ซึ่ง 1 ใจ สามารถกรอได้ 6 หลอด เพื่อจะนำมาใส่ในกระสวยทอผ้า โดยนำด้าย 1 ใจ มาแกะแล้วใส่เข้าไปที่วงกรอด้าย (ล้อกลมๆ สำหรับใส่ด้าย) จากนั้นหาเส้นเริ่มต้นของด้าย แล้วนำมาพันที่หลอดกรอด้าย นำหลอดกรอด้ายไปใส่ที่จุดกรอด้าย แล้วหมุนแกนล้อกรอ ด้ายไปด้านขวา และค่อยขยับเส้นด้ายขึ้น – ลงเรื่อยๆ จนเต็มหลอด

1.2.2) การทอผ้า ทอแบบธรรมดา เป็นการทอผ้าสี่พื้น ไม่มีลวดลาย ผู้มีหน้าที่ในการทอจะนั่งบริเวณตั่งนั่งของกี่ทอผ้า จากนั้นพุ่งกระสวยจากทางขวามาทางซ้าย พุ่งเสร็จเหยียบไม้ด้านล่างด้านขวากระทบและพุ่งกระสวยจากซ้ายมาขวา พุ่งเสร็จเหยียบไม้ด้านล่างด้านซ้ายกระทบทำสลับกันแบบนี้ไปเรื่อยๆ ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 10 เครื่องเรียงด้ายและวิธีการทำ

ภาพที่ 11 กระบวนการทอผ้า

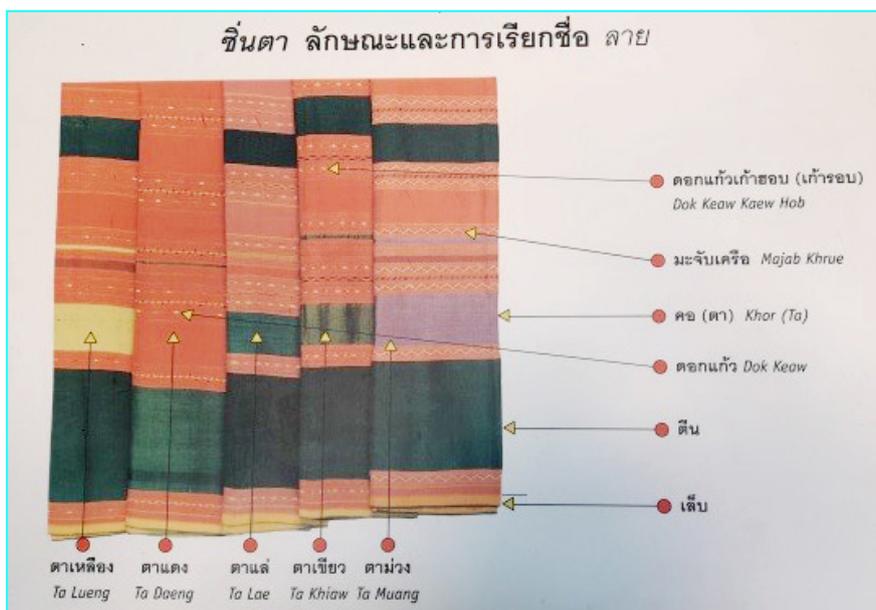
2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามภูมิปัญญาหัตถกรรมของ ผู้สูงอายุโดยการสร้างสรรค์ร่วมกับผู้สูงอายุเพื่อรองรับการ ท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่างใน ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความ ต้องการของตลาด และคัดสรรผลิตภัณฑ์ การเพิ่มมูลค่าสำหรับผ้าทอ เชียงแสน ทำได้โดยสร้างบรรจุภัณฑ์ที่มีเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว คือ ผ้าทอไม่มีบรรจุภัณฑ์จำหน่ายราคา ผืนละ 600 บาท เพิ่มมูลค่าด้วยบรรจุภัณฑ์และจำหน่ายในราคา 850 บาท ดังภาพที่ 12 พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ เกี่ยวกับความเป็นมาของผ้าทอ ประเพณี วัฒนธรรมเกี่ยวกับ เชียงแสน ซึ่งเป็นเมืองของอาณาจักรล้านนามีกษัตริย์ปกครอง สืบกันมา มีความเจริญทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและพุทธศาสนา

มีอารยธรรมสูงส่งทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ผ้าทอลวดลาย เชียงแสนเป็นลวดลายเก่าแก่มาเกือบ 200 ปี และลักษณะการ เรียกชื่อสี ลาย ดังภาพที่ 13 การเพิ่มมูลค่าแก่อีขนาดเล็ก ซึ่งเดิม มีขนาดไม่เท่ากัน จึงพัฒนาให้ได้ขนาดที่เท่ากันพร้อมกับการลงสี ให้มีความสม่ำเสมอ ดังภาพที่ 14 พร้อมทั้งมีผู้เชี่ยวชาญให้ความรู้ การจัดการด้านรายได้ การตลาด และส่งเสริมให้ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ ในชุมชน และแสวงหาแหล่งวัตถุดิบที่มีราคาถูก คุณภาพดี เพื่อเป็น ผลิตภัณฑ์ที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ นักท่องเที่ยวสามารถซื้อ เป็นของฝาก ของที่ระลึก ทำให้ชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่ม จากนักท่องเที่ยวในพื้นที่และต่างจังหวัดก่อให้เกิดรายได้ต่อเนื่อง ทุกเดือน และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ เป็นหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ทั้งในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและ ต่างจังหวัด ดังภาพที่ 15 - 16

ภาพที่ 12 บรรจุภัณฑ์ผ้าทอ

ภาพที่ 13 การเรียกชื่อลายผ้าทอ

ที่มา: กลุ่มผ้าทอพื้นเมืองเชียงแสน (วัดพระธาตุดาเวง) บ้านสบคำ, 2560

ภาพที่ 14 เก้าอี้ก่อนการพัฒนา และเก้าอี้ที่พัฒนา

ภาพที่ 15 กิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมกลุ่มผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 16 นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมกลุ่มผลิตภัณฑ์

อภิปรายและสรุปผล

1) **ภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ** ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำงานหัตถกรรมในยามว่าง และสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นิยมทำเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องจักสานที่เริ่มทำในระยะแรกๆ เป็นของใช้ในการดำรงชีวิตและมีลวดลายไม่ละเอียด ไม่มีความประณีตมากนัก การทำเครื่องจักสานในสมัยก่อน จะทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ได้แก่ ตะกร้า ฟาชี ไหหนึ่งข้าว ส่วนผ้าทอเป็นผ้าทอเชียงแสนมีชื่อเสียงของอำเภอเชียงแสนในพื้นที่วัดพระธาตุผาเงา ผ้าทอมีความเป็นมา เรื่องราวความหมายของลวดลายต่างๆ ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่มีทั้งผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋ายาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริประภา โคบายาชิ (2555) ศึกษาการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ของกลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านต่อมดง ตำบลบ้านต่อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พบว่าสภาพปัญหาของกลุ่มหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา คือ ขาดการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการจักสาน ผักตบชวาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทุกขั้นตอนการผลิต ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาทำให้ขาดการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และเป็นสาเหตุทำให้ผู้ผลิตขาดรายได้และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งรัตน์ สุขแสง (2557) เรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน: กรณีเครื่องจักสานไม้ไผ่ ลายขีดบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและแหล่งความรู้ที่สำคัญคือครอบครัว ตั้งแต่พ่อสอนลูก แม่สอนลูก พี่สอนน้อง น้องสอนหลาน ใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายวิธีการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านที่ไม่เข้าใจ ปฏิบัติไม่ได้ ก็สอบถามกันได้ การสอนไม่มีการปิดบัง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรวัต สุขสิกาญจน์ (2554) ศึกษาผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผลิตภัณฑ์จักสานของไทยเป็นศิลปะชาวบ้านที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยทำขึ้นจากวิธีการจัก สาน ถัก ทอ จากวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น แสดงออกมาในรูปแบบของศิลปะ เพื่อตอบสนองอารมณ์ ความนึกคิด และนำไปสู่การใช้งานได้ มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์จักสานขึ้นคือ ความจำเป็นในการดำรงชีวิต สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามภูมิศาสตร์ ความเชื่อ ขนบประเพณี และศาสนา

2) **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามภูมิปัญญาหัตถกรรมของผู้สูงอายุโดยการสร้างสรรค์ร่วมกับผู้สูงอายุ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย** ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มตัวอย่างในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์คัดสรรแนวทางในการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของตลาด ผ้าทอเชียงแสนทำการเพิ่มมูลค่าโดยพัฒนาบรรจุภัณฑ์พร้อมเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ และเก้าอี้ที่มีขนาดไม่เท่ากัน โดยพัฒนาให้ได้ขนาดที่เท่ากันพร้อมกับการลงสีให้มีความสม่ำเสมอ และนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อรองรับการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรวาวัฒน์ ชมระกา (2555) เรื่องการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผ้าขึ้นดินจก เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์สู่ตลาดเชิงพาณิชย์ พบว่าการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผ้าขึ้นดินจกกลับแลไม่ได้ทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้นจกบรรจุภัณฑ์ผ้าขึ้นดินจกแบบเดิมมากนัก แต่สามารถส่งผลให้ตลาดผ้าขึ้นดินจกกลับแลขยายมากขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายตลาดระดับบน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิศมัย อาวะกุลพาณิชย์ (2555) ศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์ล้านนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาพบว่าการออกแบบและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาสำหรับชุมชน คือ การออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้องค์ประกอบมาตรฐานในการออกแบบที่สังเคราะห์จากศิลปะล้านนา คือ ลวดลาย ลี รูปร่าง รูปทรง ที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านนาและข้อมูลวัสดุ กรรมวิธีการผลิต เทคนิคภูมิปัญญาล้านนาด้านงานหัตถกรรม พร้อมทั้งการออกแบบจากแนวคิดเฉพาะบุคคล ผนวกกับวัสดุ กรรมวิธีการผลิต เทคนิค ภูมิปัญญาล้านนาด้านงานหัตถกรรมล้านนา ประกอบด้วยภูมิปัญญาล้านนาที่มาจากมูลเหตุของความจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น การทอ การสาน และมูลเหตุที่เกิดจากขนบประเพณี ความเชื่อศาสนา เกิดจากแรงศรัทธาที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

รัฐบาลควรส่งเสริมนโยบายพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในด้านอาชีพเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ จัดหาตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของผู้สูงอายุในราคาที่เหมาะสม ขณะเดียวกันควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาชีพเครื่องจักสานและสิ่งทอ ให้แก่นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1) ผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอที่ผู้สูงอายุผลิตขึ้นล้วนเป็นภูมิปัญญาสืบทอดกันมา เพื่อเป็นการสืบสาน อนุรักษ์ไว้ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาสามารถบรรจุลงแผนปฏิบัติงานของหน่วยงาน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงในชีวิตที่ดีขึ้น

2.2) เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไปในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ และสามารถนำไปคัดสรรผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชน

3) แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์

3.1) ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน และแสวงหาแหล่งวัตถุดิบที่มีราคาถูก คุณภาพดี

3.2) ด้านการพัฒนาบุคลากร ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการฝึกอบรมด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ การจัดการด้านการตลาดจากผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐและเอกชน หน่วยงานภาครัฐควรจัดหาตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น และมีการส่งเสริมการขาย

3.3) ด้านการประชาสัมพันธ์ จัดทำสื่อ เช่น แผ่นพับ โบสเตอร์ เว็บไซต์ จัดแสดงและจำหน่ายสินค้าตามงานที่ทางราชการและเอกชนจัดขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากการสนับสนุนทุนงบประมาณสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สัญญาทุนเลขที่ A16101008 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลเพื่อการสัมภาษณ์ นับว่ามีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการศึกษา การทำความเข้าใจและการเผยแพร่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอในเทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อรองรับการท่องเที่ยวต่อไป

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2558. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 –2560. จาก http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2560.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2560. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560–2564). สำนักพิมพ์องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านศึก. กรุงเทพฯ. 82 น.
- เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน. 2560. ข้อมูลทั่วไป. จาก <https://blog.eduzones.com/poonpreecha/84288>. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2560.
- พิศศมัย อวาระกุลพานิชย์. 2555. การออกแบบผลิตภัณฑ์ล้านนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 4(5); 23–37.
- รุ่งรัตน์ สุขแสง. 2557. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน: กรณีเครื่องจักสานไม้ไผ่ลายขีดบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุสินารายณ์ จังหวัดพิจิตร. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 8(1); 203–212.
- เรวัต สุขสิกาญจน์. 2554. ผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดในจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 3(2); 69–92.
- ศิริประภา โคบายาชิ. 2555. การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาของกลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านตอมตง ตำบลบ้านตอม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 4(4); 21–35.
- อิราวัฒน์ ชมระกา. 2555. การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผ้าขึ้นดินจก เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์สู่ตลาดเชิงพาณิชย์. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 4(5); 5–22.